

ik tal van artikelen noodig zou hebben, om aan deze gewichtige quaesties alle recht te doen wederen. Daarom bepaal ik mij tot de opname van dit beginselprogramma, dat ongetwijfeld getuigenis aflegt van heider sociaal inzicht, en van een ernstig streven om mede te werken tot het herstel van den socialen vrede. Wellicht vind ik gelegenheid om spoedig, misschien de volgende week, nog een korte beschouwing aan bovenstaande toe te voegen.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

NIX.

Nog meer verwarring.

Met een goede bedoeling had dus de kerk der middeleeuwen het edele, in den ouden Griekschen cultuur-tuin gegroeid was, zichzelf toegeëigend en verorberd.

Bijzonder goed „bekomen” is haar deze maaltijd van uitheemsche vruchten niet, maar de eigen hof leverde niets op.

En bovendien, het middeleeuwsch systeem bracht mede, dat de kerk als een groot gezinsmoeder alles zelf beredde. Niemand mocht een vinger in de asch steken, zonder haar toestemming. Alle cultuur stond onder haar bescherming. Tegen de machtige muren van de gothische kathedraal bouwde men de winkels en pothuizen, en het zag er soms naar uit alsof de kerk zelf aan haar menschen komenswaren en linten verkocht.

Tot de stalletjes, die als onnoozele kiekens onder de rousachtige vleugels der kerk werden gekoesterd, behoorde nu ook de afdeling: Wijsbegeerte.

Maar begripte het goed.

Men gebruikte den naam wijsbegeerte met een bijna speelsche vrijmoedigheid in een dubbele betekenissen.

Aan den éenen kant diende het woord wijsbegeerte als een soort siertitel voor de heele theologische wetenschap. Dit was de philosophia divina (goddelijke). Daar werd dus het woord filosofie in oneigenlijken zin gebruikt.

En aan den anderen kant gold als wijsbegeerte wat wij nu als een onderdeel der wijsbegeerte beschouwen, namelijk de logica of dialectiek.

De oer-echte wijsbegeerte, zooals de Grieken, die hadden bedoeld en opgebouwd, bestond dus onder de kerkheerschappij niet.

Er was niet veel meer dan een verschrompeld restje van de vroegere glorieuse cultuur-wetenschap.

Men had de filosofie ingedeeld bij de zoogenaamde artes liberales, of vrije kunsten, welke weer gesplitst waren in twee groepen.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXX.

61. „Ons Program”, met Bijlagen. Amsterdam, J. H. Kruyt, 1879.

Het Anti-revolutionair Program werd den 1sten Januari 1878 door het Centraal-Comité, dat van Anti-revolutionaire zijde bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer van raad placht te dienen, in het licht gezonden. Het Comité besloot, voortaan dit program, waaraan in substantie de H.H. Mr B. J. L. Baron de Geer van Jutphaas, Hoogleraar in de Rechten te Utrecht, Mr B. J. Grutema, Hoogleraar in de Rechten te Groningen, en Jonkheer Mr A. F. De Savornin Lohman, Raadsheer te 's Hertogenbosch, hun goedkeuring hechtten, en dat door verscheidene kiesverenigingen werd overgenomen, aan het verkiezingswerk ten grondslag te leggen. Het was namens het Centraal-Comité geteekend door de H.H. Dr A. Kuyper, Voorzitter; J. A. Wormser, Secretaris en E. W. Heyblom, Theaurier.

Een schets, in substantie neerkomende op wat later „Ons Program” bevatte, had Dr Kuyper, vóór hij naar het Binnenhof ging, nog aan Groen van Prinsterer voorgelegd, die de hoofdlijnen er van beaamde.

Ook aan Dr Hoedemaker had Dr Kuyper destijds de schets van „Ons Program” laten zien. Deze nu maakte aanstonds bezwaar tegen de betekenissen, welke hier aan de Revolutie van 1795 werd toegekend (zie: De Gereformeerde Kerk, no. 103).

Toch had Dr Kuyper te dien opzichte reeds in het Heraut-program op 1 Januari 1871 hetzelfde standpunt ingenomen. Immers schreef hij daar:

Of we dan herstelling beoogen van den toestand voor 1795?

Geenszins. Omdat we de hand afweren, die de ons liejige plant wil uitrukken, mag niemand ons verdenken, dat we daarom haar groei en hare ontwikkeling willen tegenstaan. Integendeel. Juist daardoor toonen we, dien groei en die ontwikkeling te wenschen.

Niet dus herstelling van wat onherroepelijk tot het verledene behoort, maar ontwikkeling van de oude plant, die in het verledene wortelt, naar

De eerste groep heette het trivium (driesprong), een uitdrukking, waarschijnlijk overgenomen uit de schoolgewoonten der Romeinen, die het elementaire onderwijs, op straat of in marktten aan het volk gegeven (op de manier als thans populaire lekkernijen verkrijgbaar zijn bij een zuur kraampje), de triviale wetenschap noemden.

Hiertoe behoorden: kennis van de taal (grammatica), denk-kunst (dialectiek) en praatkunst (rhetorica).

Later kwam daarbij nog een tweede groep van vakken: het quadrivium (viersprong), bevattende: wiskunde (arithmetica), aardmeetkunde (geometrie), sterrenkunde (astronomie) en muziek.

Al deze vakken werden door Cassiodorus in één leerboek saamgeperst en als handboek gebruikt in de kloosters en op de domscholen, tot het inpompen van algemeene-ontwikkelings-kennis, en als voorbereiding (propaedeuse) voor de studie der godgeleerdheid.

Men begripte, dat er op deze manier voor een groeien uit eigen levenswortel geen schijn van kans was.

Het was prutswerk.

..

Toen kwam de nieuwe eeuw, met haar geweldige omwentelingskracht op het gebied van wetenschap en geloof.

De verovering van Konstantinopel door de Turken (1453) was oorzaak, dat een heele hoop Grieksche geleerden naar Italië vluchtten.

Als hijen zwermden ze uit over de Westersche velden en legden daar den meegebrachten cultuurhoning neer.

De renaissance (Wedergeboorte van de cultuur) deed haar intocht, en als gevolg daarvan het humanisme.

De „grootte” gebeurtenis.

Maar een echte wijsgeerige herleving was dit niet.

De renaissance behoorde meer tot het terrein der kunst dan dat van het puur filosofisch denk-streven.

Wél brachten de Grieksche cultuurmensen vele vergeten schatten der oude klassieke mede, maar deze werden gebruikt tot letterkundige en aesthetische ontwikkeling.

Ook de wijsbegeerte van Plato, die als een prachtige ster aan den Italiaanschen hemel opging, bracht geen nieuw licht in de filosofische denkwereld.

De kerk der middeleeuwen had, gelijk Dr Kuyper het drastisch uitdrukt (Encycl. I), Aristoteles gespannen voor de zegel van Christus, maar aan een dergelijke exploitatie van Plato dacht de kerk der reformatie-eeuw niet.

Trouwens — de verhouding der nieuwe cultuur-

den eisch van onze eeuw, ziedaar wat onze geestverwanten willen.

We aanvaarden dus den toestand gelijk die is.

We aanvaarden onze Grondwet, mits men er ons het recht tot herziening niet ontsaakt.

We aanvaarden de Katholieke en Liberale elementen, als recht hebbend op inwerking bij de nieuwe vorming van onzen volksgeest, mits men ons element, het nationaal gereformeerde, niet moedwillig en hooghartig bij de nieuwe volksmenging buitensluit.

Onzes inziens mag bij zoo betekenend verschil tusschen de drie samenstellende deelen van ons volksleven, aan geen dier drie een uitsluitende macht door den geest der Landswetten gegeven worden, en moeten alle elementen, uit besef van recht en waardigheid, voorschands streven naar die volstrekte onzijdigheid, waardoor het elk element mogelijk wordt, zijn vollen invloed te oefenen.

Men geve, en aan het Christelijk-nationale en aan het Katholieke, en aan het Liberale deel onzes volks een gelijk terrein en volle vrijheid om zich te ontwikkelen, dan zal de wortel der bitterheid zijn uitgerukt, de politieke dampkring gezuiverd worden, en een strijd van zedelijke krachten in de plaats treden van het factie-gekkibel, dat ons rusteloos plaagt en kwelt, zonder ons de oplossing van het vraagstuk nader te brengen.

„Gelijk recht voor ALLEN” is in de verwarring van ons Staatsleven de eisch, waarin alle richtingen elkaar ontmoeten kunnen.

Nu deed zich vooral na het afsterven van Groen van Prinsterer en door de opgewekte stenning van het Volkspetitionnement de behoefte gevoelen aan een systematische toelichting van het Program.

Deze werd in De Standaard gegeven. En het lijvige boekdeel, dat als „Ons Program” verscheen, bevat een herdruk dezer courant-artikelen, gesorteerd, geparagrafeerd en geregistreerd, met het tweeledige doel, om aan wie van Anti-revolutionairen huize is, de welgegrondheid, den samenhang en de profijtelijkheid voor het leven van zijn politieke geloofsartikelen te toonen, en om aan dengeen, die van andere herkomst zijn mocht, het licht te maken, dat hij ons streven en bedoelen versta.

Nadrukkelijk evenwel verklaart de schrijver, dat hij op dezen herdruk niet den jk wil gezet zien van éénig geldende of alléén rechtzinnige uiteenzetting der Anti-revolutionaire leer. Veel eer speelt hij niemand dan zichzelf voor wat hij neerschreef aansprakelijk, en voegt hij er ten overvloede aan toe, dat de aaneensluiting van de Kiesverenigingen op het Program, en niet op deze toelichting moet volgen.

beweging tot de kerk, die eerst een onschuldig, vriendelijk karakter droeg, werd aldaar gespannen, vijandig.

Het humanisme ontstond.

Dit humanisme was de poging de klassieke beschaving der oude Hellenistische wereld te laten heerschen over de christelijk-religieuze opvoeding, en (precies op de manier van het Nederlandsch liberalisme) alzoo den mensch te vormen tot een vrijdenkend, zelfstandig, individu.

Plastisch mooi beschrijft Dr Kuyper dezen overgang: „De renaissance had het oude klassieke leven gealvaniseerd (electrisch gloeiend gemaakt), maar eerst in het Humanisme herleefde het oude paganistische beginsel. Het spel, in de 14de eeuw, vooral in Italië, met de reliëfs van oud-Rome en Griekenland gedreven, maakte den indruk van een schitterende maskerade in antiek costume, maar droeg niet het karakter van een strijdvarende leger, dat tegen de Kerk onder een eigen vaandel optrekt. — Maar anders werd dit toen het geestelijk kroost van Petrarca (den vader der renaissance) aan het woord kwam, en een keurkorps leverde, dat straks onder den oostelijken scepter van Desiderius Erasmus een nieuw tijdperk zou inwijken. Voor deze mannen toch was de wereld van oud-Griekenland en het Rome der Keizers geen historisch blijspel meer, dat uit zucht naar genot werd opgevoerd, maar een eeuwige realiteit, die ze voor de phantasie van het christendom in de plaats wilden stellen.”

..

Met deze opdringende, paganistische-getinte, culturbeweging kregen de helden der reformatie te doen.

Niet omdat ze wilden, maar omdat ze moesten. Vooral een gevoelsmensch als Luther mogen wij het niet al te zwaar aanrekenen, dat hij tegen „de filosofie” soms als een razende Roland tekeer ging.

Toch was het niet enkel een kwestie van overschuimend temperament, dat hij van Aristoteles zeide: „Wanneer hij niet werkelijk een mensch geweest was, zou ik hem voor den duivel zelf houden”, en dat hij de rede schold als „die Bestie” (het beest). — want de heele hang en gang van zijn geestelijke actie miste wijsgeerige bejning en systeemvorming. Luther was in menig opzicht argeloos als een kind ten opzichte van de cultuur. Met onschuldigen levenslust genoot hij van Wijn en Trijn, maar hij dacht er niet aan de schitterende bloeiers der algemeene genade, speciaal van de wijsgeerige cultuur, een wettige plaats te geven in zijn wereldbeschouwing, veel minder den stoot te geven tot de eigen christelijke kweeking van deze levensvruchten.

Men kan niet anders zeggen: in zijn levensbe-

Dat er op enkele punten onder zijne geestverwanten nog verschil van gevoelen heerscht, steekt hij dan ook niet onder stoelen of banken.

Zoo h.v. weet ieder, dat de H.H. Prof. Grutema en Jhr Mr De Savornin Lohman liefst elk denkbeeld van een publiekrechtelijk karakter der Kerkgenootschappen op zij gezet (G. Grutema, Verhand tusschen Godsdiens en Recht, Prof. Bijdragen, 1872 en '73; en De Savornin Lohman, Gezag en Vrijheid, p. 235 en volgende) waar aan wij vasthielden. Weet men, omgekeerd, dat enkele juristen onder ons nog altijd meer tot de monarchistische opvatting van Von Stahl overhellen, dan tot onze meer Calvinistische zinswijze. En weet men ook, dat op koloniaal terrein in en buiten de Kamer door enkelen onzer geestverwanten meer conservatieve denkeelden worden beleden.

Het Program zelf bestaat uit 21 Artikelen, die over de volgende onderwerpen handelen: onze Richting, het Gezag, de Ordinantiën Gods, de Overheid, geen „État athée”, „Bij de gratie Gods”, de Staatsvorm, de Grondwet, Volksinvloed, Budgetweigering, Decentralisatie, Onze Staten en Raden, Van de Scholen, Justitie, Publieke Eerbaarheid, Hygiëne, Financiën, 's Lands Defensie, 's Rijks Bezit over zee, De Sociale Quaestie, Staat en Kerk, Partijbeleid.

De eerste druk bevat echter achter elk hoofdstuk nog tal van Bijlagen, waardoor dit boekdeel tot meer dan 1300 bladzijden is uitgedijd. Menig punt, dat in de Program-artikelen zelf slechts even kon worden aangestipt, vindt men in deze Bijlagen breder en nauwkeuriger toegelicht.

In de latere uitgaven zijn deze Bijlagen weggelaten, en werd als nieuwe Bijlage opgenomen een overdruk van „Antirevolutionair, ook in uw huisgezin”.

Over den zegelstempel, op den rug van „Ons Program” afgedrukt, voorstellende de Hollandsche maagd met het randschrift: „Onze hulpe is in den Name des Heeren” geeft de Voorrede kort en bondig beschied.

In De Gids van Januari 1881 leverde Prof. Buys onder den titel „Bedenklijke Leuzen” een belangrijke beschouwing van „Ons Program”. Zie verder ook: Dr H. J. Betz: Hun Program (1883) en Beginselen of Woorden (1884).

Een populaire behandeling van de artikelen van het Program vindt men bij H. De Wilde: De Anti-revolutionaire Partij en haar Program van Beginselen.

schouw-
menschen,
leed hij
het „dualis-
nade.

Melancht-
de theologe
bevoelen, m
was toch
vank uit c
deze „natu
de hij, in af
wezenlijk e
hij een sch
manisme
saam te
zelfstandig
geerte geen

En Calvi
We hobl
en de wijs
vormer de
het proble
geerte en

In zijn
Augustinus
godgeleerd
denken, of
eigen plaat
Bij hem
hulderen t
Eenerzij
logswode
teerde, wi
keur van s
die wanen
doordringen
bijzondere
zijn geoper

Maar an
rede op h
In zijn
zells tot de
de rede, v
wezens of
verdiene
rales), die
het ware r

Hij weig
deeling va
passen op
el op het
heeft gekr

En toch
de oplosst
geest ver
maakte.

Noch he
filosofen, i
verhouding
verzekeren
wetenschap

Daartoe
werking
De eeuw
voortgaam
wetenschap

Wij mog
maken, da
het kerkeli
maar wat
trekkers v

Een fan
verleert ons
wassenen
de Saracen
ten staken
(jongens e
zich open
stelde enk
over te b
Maar door
deze histo
niet moeil

Doch hi
Alle voors

5 In de
Verzins et
altus medeg
„Omstreek
zonde. Jode
te gran naa
men hun v
„Nair Jenu
dreegen pelt
balmoor. 8
reiken Gen
om de zee
schepen ver
werden door
leruikenden
woorden zij
Is het nie